
Tauno Saarela

Suomalainen kommunismi ja rajat

Käsitystä kommunismista hallitsee Suomessa kuva, jonka mukaan aate ja poliittiset ohjeet siirtyivät Neuvostoliitosta Suomeen rajan yli liikkuneiden henkilöiden mukana. Tällaiselle kuvalle loi pohjaa se, että suomalainen kommunismi syntyi ja vaikutti vuodet 1918–1944 kahdessa maassa, Suomessa ja Neuvosto-Venäjällä/Neuvostoliitossa. Sen säilymiseen ovat myös vaikuttaneet ne tulokset, joita sodan voittanut osapuoli esitti Suomessa käydyn sisällissodan luonteesta.

Oliko kommunismissa, edes kahdessa maassa eläneessä suomalaisessa kommunismissa, kuitenkaan ensisijaisesti kyse valtakunnan rajan ylittämisestä? Eikö liike, joka otti tavoitteekseen vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän kumoamisen, ollut pikemminkin rajanvetäjä? Ja eivätkö rajat olleet kommunisteille pikemminkin aatteellinen ja poliittinen kuin maantieteellinen kysymys? Identiteettiteoreetikot ainakin väittävät, että jonkin perustaminen ja sen identiteetin luominen merkitsee rajojen asettamista¹.

Kommunistit ja rajanveto

Kommunistisen liikkeen synty oli tavallaan reaktio siihen, että sosiaalidemokraattiset puolueet samastuivat maailmansodan syttyessä elokuussa 1914 omien hallitustensa lähtökohtiin ja asettuivat tukemaan niitä. Toisessa internationaalissa, työväenliikkeen kansainvälisessä järjestössä, oli kuitenkin sovittu, että työväenliike nousisi yhtenäisenä voimana vastustamaan sotaa.

Kommunistinen liike merkitsi siten kriittistä kannanottoa liiaksi kansallisvaltion puitteissa toimineeseen ja kansallisvaltioon samastuneeseen työväenliikkeeseen.

Kommunistinen liike määritteli identiteettiään vetämällä rajaa kolmeen suuntaan. Vaatimus kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän kumoamisesta määritteli suhdetta vallitsevaan järjestelmään, sen ylläpitäjiin ja kannattajiin, liikkeen tavoitteet ja menettelytavat suhdetta sosiaalidemokratiaan ja halu asettaa luokkasolidarisuus kansallisen yhteenkuuluvuuden edelle suhdetta maailman jakamiseen kansallisvaltioiden perusteella.²

Kommunistinen 'me' oli aluksi se osa kansainvälistä työväenliikettä, jonka tavoitteena oli maailmanvallankumous. Toisaalta se kuitenkin ryhmittyi alusta alkaen vahvasti Venäjän vallankumouksen suojaksi. Kun liikkeelle viimeistään syksyllä 1923 kävi selväksi, ettei maailmanvallankumousta syntyisi aivan välittömästi, se hyväksyi vuonna 1924 ajatuksen sosialismista yhdessä maassa, Neuvostoliitossa. Bolshevikeilta oppimisen ohella Neuvostoliiton "sosialistisen rakennustyön" puolustaminen sai entistä selvemmin etusijan kommunistisen liikkeen politiikassa.³

Ajatus sosialismista yhdessä maassa merkitsi sitä, että kommunistinen 'me' muuttui: se oli Neuvostoliitto ja muualla toimivat kommunistiset liikkeet. Kommunistisessa symboliikassa muutosta kuvasi punertuvan maapallon vaihtuminen karttaan, jossa punaisella väritettiin vain Neuvostoliittoa. Kommunistinen liike yritti jo 1920- ja 1930-luvuilla luoda asettelua kommunistinen 'me' vastaan "imperialistiset suurvallat", mutta ei oikein onnistunut siinä, koska muu maailma ei ottanut haastetta vastaan. Kommunistinen liikekin joutui fasismin nousun myötä muuttamaan rintamalinjaansa.⁴

Paremminkin tällainen rajanveto onnistui kylmän sodan alettua 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa, jolloin sekä läntiset suurvallat että kommunistinen liike jakoivat maailman kahteen leiriin – "demokratianvastaiseen im-

perialistiseen” ja ”imperialisminvastaiseen demokraattiseen leiriin”, kuten syyskuussa 1947 perustettu kommunistien uusi yhteiselin Kominform sitä luonnehti.⁵

Työläisten valtaanpääsy Venäjällä herätti myötätuntoa. Kommunistisen liikkeen pyrkimys asettaa kansainvälinen luokkasolidaarisuus kansallisen yhteenkuuluvaisuuden edelle oli kuitenkin alusta alkaen ongelmallinen. Työväenliike oli tottunut toimimaan kansallisvaltion puitteissa eikä toimintatavan muuttaminen ollut helppoa. Kansakunnan oli helpompi osoittaa yhteenkuuluvuuden tunnusmerkkejä – yhteinen kieli, alue, historia – kuin kansainvälisen kommunistisen liikkeen, vaikka sekin teki parhaansa luodakseen erilaisia symboleja. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen tilanne ei muutenkaan ollut kovin otollinen kansakuntakeskeisen ajattelun voittamiseen. Varsinkin Euroopassa syntyi paljon uusia kansallisvaltioita, joiden identiteetin muodostuksessa Venäjän ja siihen liitetyn kommunismin vastustaminen sai tärkeän sijan.

Mitä enemmän Neuvostoliiton edut painottuivat kommunistisen liikkeen määrittelyissä, sitä enemmän kansallisvaltion puolestapuhujat saivat aihetta torjua kommunistien ajatuksia. Sitoutuminen Neuvostoliiton intresseihin oli erittäin kohtalokasta kansallisille kommunistisille liikkeille varsinkin 1930-luvun lopussa ja 1940-luvun alussa, jolloin kommunistipuolueet kuu-
liaisesti seurasivat Neuvostoliiton nopeasti vaihtuvia linjauksia. Jopa Ruotsin kommunistinen puolue joutui lähes lakkautetuksi, kun se asettui kannattamaan Neuvostoliiton ja Natsi-Saksan elokuussa 1939 solmimaa hyökkäämättömyyssopimusta sekä puolusti Neuvostoliiton näkemyksiä talvisodasta.⁶ Lakkautusuhan kokivat monet kommunistipuolueet myös vuoden 1948 aikana, jolloin maailman kahtiajakoon pohjaavat pelottelut vaikuttivat eri puolilla maailmaa. Jopa Tanskassa puhuttiin kommunistien vallankaappauksesta ja Neuvostoliiton hyökkäyksestä.⁷

Suomalaisen yhteiskunnan rajat

Suomalaisen kommunismin synty oli varsin monimutkainen prosessi. Neuvosto-Venäjällä elokuussa 1918 perustetun Suomen kommunistisen puolueen (Skp) ja Suomessa toukokuussa 1920 muodostetun Suomen sosialistisen työväenpuolueen (Sstp) ja sen toimintaa vuonna 1924 jatkaneen Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestön (Stpv) painotukset tosin olivat erilaiset: Skp yritti ratsastaa välittömästi syttyvän vallankumouksen aallolla, Suomessa oleville vallankumous oli ajallisesti epämääräisempi toive paremmista oloista.

Suhde kansallisvaltioon ja sosiaalidemokratiaan muodostui myös eri tavoin. Neuvosto-Venäjälle paenneet vallankumousjohtajat tunnustivat Suomen vanhan työväenliikkeen synniksi liiallisen sitoutumisen kansallisvaltioon ja halusivat kompensoida aiempaa ”väärää” linjaansa heittäytymällä uuteen kansainvälisyyteen. Heidän toimissaan se ilmeni ennen muuta Venäjän vallankumouksen puolustamisena. Suomessa olevat eivät päässeet samalla lailla irti uudesta kansallisvaltio Suomesta, ja heidän poliittinen linjansa muodostui vaatimuksina maan epäoikeudenmukaisuuksien korjauksesta. Vaikeissa oloissa liikkeen kansainvälisyys oli lähinnä halua kuulua johonkin suurempaan voimaan. Skp:lle irtautuminen sosiaalidemokratias-ta oli aluksi lähinnä oman menneisyyden tuomitsemista, Suomessa oleville reaktiota Sdp:n vuonna 1918 elvyttäneiden lähtökohtiin ja kaipuuta vanhan työväenliikkeen politiikkaan.⁸

Suomalainen kommunismi ei kuitenkaan ollut ainoa rajanvetäjä. Paljon vahvemman rajan piirsivät kansalaissodan voittajat. Heidän mielestään vuonna 1918 käytiin vapaussotaa venäläisiä vastaan ja punaiset taistelivat venäläisten rinnalla Suomen itsenäisyyttä vastaan. Tämä ajattelutapa ulotettiin laajemmallekin. Varsinkin niitä työväenliikkeen jäseniä, jotka olivat yh-

teydessä Neuvosto-Venäjälle paenneisiin ja siellä luotuun kommunistiseen liikkeeseen, pidettiin venäläisten etujen ajajina ja haluttiin sulkea Suomen kansan ulkopuolelle. Sillä perusteella heiltä vietiin perustuslaissa Suomen kansalaisille luvattuja oikeuksia. Tässä käsityksessä siis valtakunnan raja, erityisesti sen itäraja, kytkytyi hyvin voimakkaasti Suomen sisälle vedettävään poliittiseen ja yhteiskunnalliseen rajaan.

Käsitykselle oli pohjaa siinä, että suomalainen kommunismi vaikutti kahdessa maassa ja Moskovaa kotipaikkanaan pitänyt Kommunistinen internationaali korosti keskusjohtoisuutta. Skp:n vaatimuksetkin ilmensivät alkuvaiheissa yritystä asettaa kansainvälinen työväenluokka suomalaisen kansallisuuden edelle. Kansalaissodan voittajien käsityksiä vahvisti myös se, että liikkeen kansallinen puoli jäi ajoittain kansainvälisen varjoon: lokakuun vallankumouksen vuosipäivä sai esimerkiksi suurissa kaupungeissa 1920-luvun puolivälissä tärkeämmän sijan kuin Suomen itsenäisyyspäivä.⁹

Luonnehtiessaan suomalaista kommunismia Suomen valtaapitävät sulki silmänsä siltä, että liikkeen syntyyn oli myös paljon kotimaisia syitä. Suomalainen kommunismi vaati toki Suomen yhteiskuntajärjestelmän kumoamista ja vastusti voimakkaasti maata hallitsevia ryhmiä, mutta suomalaisessa julkisuudessa kumoustavoite ylikorostui. Toiminnan perusteella suomalaisen kommunismin vallankumous tähtäsi lähinnä siihen, että liike saisi pidettyä itsellään toimintaoikeudet. Näin liike pysyi pääosin porvarillisen demokratian määrittämässä puitteissa.¹⁰

Sisällissodan jälkeen syntynyt ajattelutapa oli niin voimakas, ettei se muranut helposti. Uutta käyttövoimaa sille antoi Terijoen hallituksen perustaminen marraskuussa 1939: se vahvisti kuvaa suomalaisen kommunismin Moskova-sidonnaisuudesta. Ajattelutapa ei horjunut, vaikka monet suomalaisen kommunismin kannattajat menivät varsinkin talvisodan aikana rintamalle puolustamaan Suomea. Sodan jälkeinen yhteistyökään ei umpeutta-

nut rajaa, joka syveni kylmän sodan vuosina ja alkoi murtua vasta 1960-luvulla. Murtumiselle antoivat vauhtia tulkinnat, jotka näkivät suomalaisen yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuuden vuoden 1918 tapahtumien syynä ja myönsivät suomalaisten kommunistien olevan isänmaallisia.¹¹

Rajanveto ei koskenut vain vallitsevaa poliittista järjestelmää, vaan se ulottui myös moniin arkisen elämän asioihin. Suomalainen kommunismi määritteli, miten tulisi suhtautua esimerkiksi uskontoon, kirkkoon, naisen ja miehen välisiin suhteisiin, alkoholiin tai kulttuurin erilaisiin muotoihin. Nämä kannanotot kumpusivat ennen muuta vanhan työväenliikkeen perinnöstä, Skp:n johto puuttui oma-aloitteisesti kamppailuun ajattelu- ja käyttäytymistavoista harvoin. Suomalaiselle kommunismille tällainen ”hegemonistinen” kamppailu ei ollut yhtä tietoista kuin esimerkiksi Itävallan sosiaalidemokraateilla.¹² Raoul Palmgren tosin yritti hahmottaa tällaista linjaa ensin 1930-luvun puolivälissä ja uudelleen 1940-luvun lopulla.¹³

Näissä kysymyksissä suomalaisen kommunismin sisällä kulki monia rajoja, eivätkä liikkeen johdon kannat merkinneet välttämättä kovin paljon jäsenille ja kannattajille. Esimerkiksi kirkkoa moitittiin 1920-luvulla ajoittain hyvin voimakkaasti, mutta huomattava osa liikkeen jäsenistä kuului kirkkoon.¹⁴ Sama näkyi myös suhtautumisessa populaarikulttuurin eri muotoihin: liikkeen johtohenkilöt torjuivat esimerkiksi ”jatsin” 1920-luvulla hyvin kiivaasti, mutta nuoriso-osastoissa syntyi ”jatsia” soittavia yhtyeitä.¹⁵

Jäsenistön suhtautuminen populaarikulttuuriin merkitsikin usein yritystä rikkoa rajoja tai ainakin siirtää niitä. Toisaalta pyrkimys varjella työväestöä ”huonolta” ja ”virheelliseltä” kulttuurilta yhdisti suomalaisen kommunismin puhdasoppisia valtakulttuurin taantumuksellisiin.¹⁶ Yhteisesiintymistä niiden kesken ei kuitenkaan syntynyt, ellei sellaisena pidetä maan kaikkien varhaisnuorisojärjestöjen yritystä kieltää punk-yhtye Sex Pistolsin tulo Suomeen tammikuussa 1978.¹⁷ Kenties Skp:n tuomitseva asenne populaarikulttuuriin

kuitenkin väheni 1960-luvulla: ainakin puolueen päämaja Kulttuuritalo oli myös paikka, jossa monet kuuluisat ulkomaiset rock-yhtyeet esiintyivät.¹⁸

Poliittiset ja yhteiskunnalliset rajat eivät paikallistuneet yhtä selvästi kuin valtakunnan raja. Suomalaisella kommunismilla oli vahva kannatus joissakin kunnissa ja monissa työläiskaupunginosissa. Jotkut niistä – kuten esimerkiksi Koskelankylä Oulussa – saivat sen takia jopa haukkumanimen ”pikku-Moskova”, vaikka alueen kaikki asukkaat eivät suinkaan olleet kommunistisen liikkeen kannattajia.

Työläiskaupunginosissa saatettiin myös käydä aatteellista ja poliittista kamppailua esimerkiksi tehtaan ja työväenyhteisön välillä. 1920–1930-luvuilla se päättyi usein siihen, että tehdas kieltäytyi ottamasta kommunisteiksi leimattuja töihin. 1940-luvun lopulta lähtien kilpailtiin lähinnä siitä, miten tehdas tai työväenyhteisö pystyi vetämään asukkaita puoleensa omilla toiminnoillaan.¹⁹

Houkuttelun kääntöpuolena olivat kiellot siitä, mitä ei saanut tehdä ja mihin ei mennä: kun suomalainen kommunismi kehotti ihmisiä käymään työväentalolla, se samalla kielsi menemästä suojelukunta- ja nuorisoseurantalolle tai tehtaiden perustamiin kulttuuritiloihin. Sama koski porvarillisia urheiluseuroja.

Raja sosiaalidemokratiaan

Kommunistiselle oli ominaista jatkuva rajanteko sosiaalidemokraatteihin, koska he esittivät toisenlaisen mallin työväestön tulevaisuudesta.²⁰ Suomessa eronteon taustalla oli erilainen suhtautuminen kansalaissotaan sekä poliittisen toiminnan tavoitteiden ja muotojen määrittelyyn. Kun työväen molemmat poliittiset ryhmät olivat varsin vahvoja, ne kävivät keskenään jatkuvaa

kamppailua. Se oli niin kovaa, ettei työväenpuolueiden yhteistyötä juuri ollut 1920-luvulta 1960-luvun puoleenväliin. Työväen yhteisten järjestöjenkin koossapito oli vaikeaa – työväen raittius- ja urheilu- sekä ammattiyhdistysliike hajosivat 1920-luvulla. Yhteistyötä ei etsitty edes vaikeina hetkinä – 1930-luvun alun lamavuosina tai sota-aikana. Varsinkin kamppailu ammattiyhdistysliikkeen suunnasta ja hallinnasta kärjisti liikkeiden kiistoja 1920- ja uudelleen 1940–1950-luvulla.²¹

Suomalainen kommunismi yritti vetää rajaa todistelemalla Sdp:n ohjelmallisten tavoitteiden ja toiminnan välistä ristiriitaa tai väittämällä sosiaalidemokraattien luopuneen omista tavoitteistaan ja ”antautuneen porvarien näkemyksille”. Tärkeitä rajanvedossa olivat myös erilaiset nimittelyt. Suomalaisen kommunismin suosimia olivat mm. ”sos.dem. johtajat” tai ”sos.dem. pomot”, joiden alkuperä oli kotimaassa, vaikka ne sopivat myös Kommunistisen internationaalin markkinoimaan yhteisrintama-ajatukseen, sekä kansainvälistä perua olleet ”nosket” tai ”noskelaiset” ja vuosina 1930–1934 käytetty ”sosiaalifasistit”. Nimittely ja tuomitseminen ei suinkaan ollut suomalaisen kommunismin yksinoikeus – sosiaalidemokraatit tekivät samoin.²²

Kommunistit toivoivat, että he saisivat todisteluillaan ja nimittelyillään sosiaalidemokraattien jäseniä ja tukijoita astumaan suomalaisen kommunismin ajamien asioiden kannalle. Menestys ei ollut 1920- tai 1930-luvulla kovin suuri. Pikemminkin rajaa ylitettiin toiseen suuntaan – siihen tosin vaikutti enemmän suomalaisen kommunismin vainoaminen kuin sosiaalidemokraattien vetovoima.

Huomattavimmat rajan ylitykset tapahtuivat ammattiyhdistysmiesten keskuudessa. Merkittävin siirtyjä oli Suomen ammattijärjestön puheenjohtaja ja Stpv:n kansanedustaja Edvard Huttunen, joka elokuussa 1924 ilmoitti eroavansa Stpv:n eduskuntaryhmästä. Hieman myöhemmin mies liit-

tyi sosiaalidemokraattiseen puolueeseen. Sdp:hen päätyi myös E.K. Laiho (Louhikko), joka palasi Neuvosto-Venäjältä Suomeen vuoden 1920 alussa ja toimi aluksi vasemmistupuolen ammattiyhdistysmiehenä.²³ Sen sijaan niistä ammattiyhdistysmiehistä, jotka elokuussa 1918 vastustivat Skp:n perustamista esitetyin tunnuksin, esimerkiksi Matti Väisänen, Heikki Moisio ja Vilho Viitanen pysyivät Suomeen palattuaan Sdp:n vasemmalla puolen.²⁴

Siirtyminen Neuvosto-Venäjältä Suomeen vaikutti monessa tapauksessa kuitenkin toisin. Suomeen Skp:n lähettämänä vuonna 1919 tullut ja pian kiinni jäänyt Eero A. Vuori valitsi vankilavuosiensa jälkeen Sdp:n poliittiseksi puolueekseen.²⁵ Myös Sdp:n entinen puoluesihteeriksi ja kansanvaltuuskunnan prokuraattoriksi Matti Turkia, joka Suomesta paettuaan oli ollut perustamassa Skp:ta, liittyi sosiaalidemokraatteihin palattuaan Suomeen 1920-luvun jälkipuolella.²⁶ Maan vaihtamisella oli huomattava merkitys myös 1920-luvun alkuvuosista suomalaisen kommunismin tärkeisiin nimiin kuuluneen Arvo Tuomisen puolen valinnalle. Ruotsiin vuonna 1937 lähetetty Tuominen ei suostunut palaamaan takaisin Neuvosto-Venäjälle ja ryhtymään Terijojeen hallituksen ministeriksi vaan esitti jäähyväisensä suomalaiselle kommunistille talvella 1940.²⁷

Maailmansotien välillä ei tapahtunut merkittäviä siirtoja toisinpäin. Sdp:n johdon politiikka myötävaikuttanut kuitenkin siihen, että Akateeminen sosialistiseura ja kuutoset olivat vuonna 1944 perustamassa Suomen kansan demokraattista liittoa.

Puhdasoppisuuden raja

Kommunistista liikettä leimasi usko, että se menestyy sitä paremmin, mitä puhdasoppisempi se on. Siksi omassa liikkeessä olevien ”väärinajattelijo-

den” rajaaminen pois oli tärkeää. Vaikka kommunistinen liike korosti erilaisuuttaan myös aiempaan sosiaalidemokraattiseen työväenliikkeeseen, oikea oppi syntyi kommunistisessa liikkeessä samaan tapaan rajanvetona oikealla ja vasemmalla vaanivia vaaroja vastaan. Tavallinen menettely tässäkin rajanvedossa oli tuomitseminen ja nimittely.

Suomalaisessa kommunismissa tämä näkyi aluksi lähinnä Neuvostovenäjällä toimineessa Skp:ssa, jonka alkuhistoriaa leimasi kiihkeä kamppailu puolueen johtoasemista ja senmukainen nimittely ja leimaaminen.²⁸ Suomessa vastaavaa ilmeni vasta 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun alussa, jolloin Skp:n johdon ja Kommunistisen internationaalinen linjaa epäilleet tuomittiin ”oikeistolais-opportunistisiksi luopioiksi”.²⁹ Puhdasoppisuuden vaatimus oli voimakas myös 1940-luvun lopussa ja 1950-luvun alussa, jolloin liike yritti voittaa poliittista eristäytymistään organisatorisilla ratkaisuilta ja kurin vaatimuksilla.³⁰ Skp:n sisäisiin kiistoihin 1960-luvun lopulta liittyi myös leimaaminen ja yritys hakea Nkp:n tukea ”vääräoppisten” tuomitsemiseen.³¹

Tiukat rajanvedot saivat suomalaisen kommunismin eristäytymään. Eristäytyminen liittyi käsitykseen, että liike pystyisi tekemään vallankumouksen paremmin, kun se olisi mahdollisimman vähän tekemisissä porvarillisen yhteiskunnan kanssa. Tälle ajattelulle oli pohjaa vanhassa työväenliikkeessä, mutta sitä vahvisti Suomessa 1920-luvulla vallannut tilanne sekä erityisesti tulkinta siitä, miten maanalaisina toimineet bolshevikit olivat Venäjällä nousseet valtaan. Yleensä eristäytymispyrkimykset voimistuivat, kun liikkeellä meni poliittisesti heikosti.

Toisaalta kommunistitkaan eivät uskoneet vallankumouksen toteutuvan, elleivät laajat kansanjoukot olleet sen tukena. Se puolestaan edellytti yhteysien solmimista noihin kansanjoukkoihin. Suomalaisen kommunismin sisällä olikin koko ajan erilaisia näkemyksiä siitä, miten suhde ulkopuoliseen

yhteiskuntaan ja sen toimijoihin piirrettäisiin.³² Se näkyi myös 1960-luvun jälkipuoliskolla, kun suomalainen kommunismi määritti uudelleen suhteitaan Suomen poliittiseen järjestelmään, Neuvostoliiton malliin ja muihin poliittisiin puolueisiin, varsinkin sosiaalidemokraatteihin ja ilmoitti tavoittelewansa suomalaista sosialismia rauhanomaisesti demokraattisten instituutioiden pohjalta. Muutos ei ollut kivuton vaan aiheutti uusia rajanvetoja liikkeen sisällä.³³

Suomen ja Neuvostoliiton raja

Karl Marxin ja Friedrich Engelsin tapaan kommunistinen liike ei antanut paljon sijaa kansallisvaltioille – ainakaan uusille pienille kansallisvaltioille, joita se piti lähinnä suurten imperialististen valtioiden pelinappuloina. Näkemys vaihteli sen myötä, miten suuret pelot imperialististen valtioiden hyökkäyksestä Neuvostoliittoon olivat.³⁴

Suomalainen kommunismi käytti tätä lähestymistapaa hyväkseen ennen muuta todistellakseen, että Suomi ei ollut itsenäinen vaan riippuvainen suurvalloista, 1920-luvulla lähinnä Englannista, 1930-luvulla Saksasta.³⁵ Näin suomalainen kommunismi pystyi tavallaan kytkeytymään maan työväenliikkeen aiempiin itsenäisyysvaatimuksiin.

Suomalainen kommunismi ei puhunut paljoa siitä, mikä kansallisuuden ja kielen merkitys olisi sosialistisessa maailmassa tai millä tavalla sosialistinen Suomi olisi itsenäinen. Kysymykseen tarttuivat lähinnä Suomesta paenneet. Skp:n tammikuussa 1919 laatima Kommunistinen vaalilippu kehotti muodostettavaa Suomen sosialistista neuvostotasavaltaa liittoon muiden sosialististen neuvostotasavaltojen kanssa mutta ei sanonut mitään maan asemasta tässä liitossa eikä sen suhteesta Neuvosto-Venäjäan.³⁶

Vuotta myöhemmin Edvard Gylling oli viemässä Suomea toiseen suuntaan. Tosin hänen haaveensa skandinaavisen neuvostotasavallan muodostamisesta taisi olla lähinnä maailmanvallankumouksen hengessä esitetty syötti, jotta Gyllingille läheisempi Karjalan työkommuuni saataisiin perustettua.³⁷

Pääasia oli kuitenkin Suomen ja Neuvosto-Venäjän suhde, josta Skp:n johdossa saattoi olla pieniä painotuseroja. Otto Ville Kuusinen nimittämällä hahmotti syksyllä 1920 Kommunistisen internationaalisen puheenjohtajalle Grigori Zinovjevälle lähettämässään kirjeessä suhteista hieman samanlaisia kuin autonomian aikana – ulko- ja puolustuspolitiikassa Suomi ei olisi ”riippumaton”.³⁸ Toiset kenties pitivät lujemmin kiinni siitä itsenäisyydestä, jota kansanvaltuuskunta vuonna 1918 osoitti Neuvosto-Venäjää kohtaan.³⁹ Syksyllä 1923 Yrjö Sirola selitti liikkeen tavoitteena olevan Suomen ja Neuvosto-Venäjän läheiset ystävyysuhteet. Samalla hän kuitenkin muistutti, että pikkuvaltioiden itsenäisyys oli ohimenevä ilmiö, ja vihjasi, että tunnus läheisistä ystävyysuhteista oli väliaikainen.⁴⁰

Skp:n johto halusi ennen muuta vakuuttaa, että työväen ja talonpoikien johtamalla Neuvostoliitolla tai kommunisteilla ei ollut aikeita pakottaa Suomea luopumaan itsenäisyydestään. Puhuminen itsensä määräämis-oikeudesta jätti suhteeseen tosin epämääräisyyttä.⁴¹ Vuonna 1928 toimittamassa kirjasessaan Yrjö Sirola sanoi kuitenkin selkeästi, että työväen ja työtätekevän talonpoikaiston johtama Suomi olisi läheisessä, ”keskinäiselle luottamukselle perustuvassa suhteessa”, Neuvostoliittoon ja muihin samanlaisiin työväen ja talonpoikien tasavaltoihin. Se ei tarkoittanut, että Suomen kansa saatettaisiin ”Venäjän alaisuuteen”.⁴²

Jonkinlaista konkreettista tukea Sirolan lausuma sai Neuvosto-Karjalan ja Neuvostoliiton suhteesta 1920-luvulla. Neuvosto-Karjalassa pyrittiin Edvard Gyllingin johdolla luomaan suomalaista sosialismia, jossa suomen kielellä

oli pääsija. Se merkitsi, että Neuvosto-Karjala halusi vahvistaa päätösvaltaansa mm. taloudellisissa kysymyksissä ja joutui siinä vastakkain päätösvalan keskittämistä ajavan keskushallinnon kanssa. 1920-luvulla Karjala kävi vielä positiivisesta esimerkistä mutta 1930-luvulla sitä oli vaikea esittää mallikuvana kielellisen vähemmistön itsenäisyydestä. Edes Skp:n johtajat eivät voineet olla näkemättä, että suhde ei ollut ongelmaton ja että Moskova puuttui liikaa Karjalan asioihin.⁴³

Neuvosto-Karjalan kehittäminen Gyllingin johdolla oli myös vastaus intoiluun liittää kaikki suomenheimoiset alueet Suomeen. Vielä selvemmin sitä oli ajatus Suomen ja Neuvosto-Karjalan liittämistä toisiinsa, mitä Skp:kin esitti neuvostojohdon suostumuksella 1920-luvun alkupuolella. Se edellytti kuitenkin, etteivät Suomessa pitäneet valtaa ”imperialistien kätyrit” vaan ohjokset olivat työväen ja talonpoikien käsissä.⁴⁴ Vuosikymmenen puolivälissä yhdistämisestä ei enää puhuttu, vaan suomalaisten Karjala-intoiluun vastattiin todistelemalla Neuvostoliitto-yhteyden hedelmällisyyttä Neuvosto-Karjalan henkiselle ja taloudelliselle kehitykselle.⁴⁵

Suomen ja Neuvostoliiton vastakkaisuus sai 1920-luvun jälkipuolella ilmeisesti tiukempaa sävyä. Ainakin Suomen ja Neuvostoliiton rajasta puhuttiin imperialismiin ja sosialismiin rajana.⁴⁶ Luonnehdinta ilmensi pelkoa Neuvostoliiton vastaisesta rintamasta mutta se saattoi olla myös vastine suomalaisen oikeiston tavalle nähdä se Euroopan ja Aasian, sivistyksen ja barbarian rajana.⁴⁷

Kun rajan katsottiin molemmin puolin merkitsevän kahden erilaisen järjestelmän erottamista, halua sen avaamiseen ei juuri ollut. Pikemminkin sekä Suomen että Neuvostoliiton viranomaiset tahtoivat vahvistaa sitä. Jälkimmäiset tosin taisivat 1920-luvun alkuvuosina suvaita salakauppaa, jopa osallistua siihen, mutta muuten Neuvostoliitossa pyrittiin jo 1920-luvun jälkipuolella valvomaan hyvin tarkkaan maasta Suomeen siirtyviä. Skp:kin

joutui neuvottelemaan siitä Neuvostoliiton poliittisen poliisin ja rajaviranomaisten kanssa⁴⁸.

Suomalaisen kommunismin piiristä esitettiin silti ajatuksia rajan avaamisesta: rajaseudulla eli ajatus päästä vapaasti kulkemaan työn perässä Venäjän puolelle kuten autonomian aikana oli tehty⁴⁹, ja sitä esittivät monet järjestöt pahoina työttömyysaikoina 1920-luvun alussa ja lopussa.⁵⁰ Vaikka Neuvostoliitto harjoittikin 1920-luvun loppuvuosina ja 1930-luvun alussa värväystä työvoiman hankkimiseksi maahan, se ei kohdistunut Suomeen samalla lailla kuin esimerkiksi Amerikkaan.⁵¹ Skp:n johtokaan ei ollut kauhean innostunut tällaiseen rajanylitykseen: ei ollut soveliaista, että kommunistit jättivät työkenttänsä.⁵²

Suomalainen kommunismi oli valmis puuttumaan Suomen rajoihin muutenkin. Se pyrki soveltamaan bolshevikkien kansallisuuspolitiikkaa Suomeen ja asettui kannattamaan ruotsinkielisen vähemmistökansallisuuden täydellistä itsemääräämisoikeutta aina eroamiseen asti. Toisaalta liike pyrki todistelemaan, että kansallisuussorto loppuisi työväen vallankumouksen ja proletariaatin diktatuurin toteuttamisen myötä. Eroamisoikeuskin koski lähinnä Ahvenanmaata.⁵³

Rajan ylittäminen

Toimiminen kahdessa maassa aiheutti alusta alkaen suomalaisen kommunismiin rakenteellisen ongelman: toinen puoli liikkeestä asui maassa, jossa sanottiin rakennettavan sosialismia, toinen maassa, jossa sosialismi, jopa sitä ajavan liikkeen toimintamahdollisuudet, näyttivät varsin kaukaisilta. Varsinkaan Neuvostoliitossa asuneet eivät aina muistaneet tätä peruseroa vaan antoivat ohjeita, jotka sopivat kommunistien hallitsemaan maahan

mutta eivät kovin hyvin maahan, jossa vallan saamista vasta tavoiteltiin.

Tämä lähtökohta jätti jälkensä myös suomalaisen kommunismin suuriin kokouksiin, jotka Suomen viranomaisten vainon takia järjestettiin pääasiassa itärajan takana. Kokouksissa käsiteltävät asiat määräytyivät ennen muuta sen mukaan, mitä Skp:n johto piti tarpeellisena. Se, mistä Suomessa puhuttiin ja mikä mahdollisesti olisi ollut Suomessa olevien kannalta tärkeää, jäi monesti käsittelemättä.⁵⁴ Kahdessa maassa toimiminen merkitsi varsinkin 1920-luvun alussa myös rahan tuhlaamista pelkkien yhteyksien ylläpitämiseen.⁵⁵

Se, että Suomen viranomaiset kriminalisoivat yhteydet Kommunistiseen internationaaliin ja Neuvosto-Venäjään/Neuvostoliittoon, vaikeutti tiedonkulkua ja myötävaikutti internationaalien ja itäisen naapurin tuntemukseen. Kun Suomen puolella ei voinut julkaista internationaalien päätöksistä kertovia kirjoja, ne jouduttiin yleensä painamaan Neuvostoliiton puolella ja salakuljettamaan Suomeen.⁵⁶

Kyse ei ollut vain itärajan takana kuljetettavasta materiaalista. Lehdet ja kirjaset tulivat myös Ruotsista, jossa tehtiin 1920-luvun alkupuolella pariin otteeseen sanomalehteä Pohjois-Suomen tarpeisiin. Myös vuosina 1935–1936 Skp:n pää-äänenkannattaja tehtiin Ruotsissa. Kansainvälinen esimerkki oli vuonna 1928 valmistunut kirja Suomen luokkasota. Sen artikkelit kirjoitettiin osittain Neuvostoliitossa, osittain Amerikassa, se painettiin Amerikassa ja yritettiin sitten saada Suomeen pääasiassa Ruotsin kautta.⁵⁷

Rajojen sulkeminen heikensi Suomen työväenliikkeen edustajien – varsinkin kommunisteiksi leimattujen – mahdollisuuksia osallistua Neuvostoliitossa pidettyihin Kommunistisen internationaalien tai naapurimaan työväenjärjestöjen kokouksiin, koska heille ei myönnetty passia matkaa varten. Salaa tehdyt matkat vaikeuttivat puhumista kokouksista ja niiden päätöksistä julkisuudessa.

Vaikeuksista huolimatta kommunistisen aatteen pääpiirteet tulivat tutuiksi Suomessa. Se, että oppeja ei aina noudatettu tai että niitä tulkittiin toisin, johtui enemmän oloista ja liikkeen perinteestä. Suomessa perinteeseen sitoutuminen oli niin vahva, että internationaalinen markkinoima bolshevisoiminen, eron tekeminen vanhaan sosiaalidemokraattiseen perinteeseen, ei toteutunut helposti.

Se näkyi mm. siinä, että Suomessa ei kannatettu pientä kaaderipuoluetta. Halu laajaan joukkopuolueeseen tuli ilmi Suomen sosialistista työväenpuoluetta tai Suomen kansan demokraattista liittoa perustettaessa. Edes Skp:sta ei tullut sodan jälkeen ehdasta kaaderipuoluetta, vaikka sen henkiin herättäjät niin toivoivat. Suomessa ei liioin luotu puolueorganisaatiota työpaikoille niin kuin Kommunistisen internationaalisen bolshevisoimisvaatimukset edellyttivät vaan jatkettiin vanhaa tapaa organisoitua vaalipiirien mukaan.⁵⁸

Kommunistinen aate ei päässyt Suomeen yhtä vapaasti kuin esimerkiksi Skandinaviaan eikä uudesta opista voinut keskustella samalla lailla, mikä antoi liikkeelle mahdollisuuden pysytellä enemmän vanhojen aatteiden ja niiden tulkintojen puitteissa. Kun suomalainen kommunismi ei näkynyt selvästi, se ei joutunut Kommunistisen internationaalisen silmätikuksi samalla tavalla kuin Skandinavian kommunistiset puolueet. Siihen vaikutti myös suomalaisen kommunismin jakautuminen kahteen maahan: Moskovassa vaikuttava Skp tavallaan hoiti internationaalisen tehtäviä suhteessa Suomeen.⁵⁹

Viitteet

- 1 Esim. Bourdieu, Pierre, *Language and Symbolic Power*. Oxford: Polity Press 1991, 118–121, 127–130.
- 2 Kommunistisen liikkeen taustasta ja synnystä, Kirby, David, *War, Peace and Revolution. International Socialism at the Crossroads 1914–1918*. Aldershot: Gower, 1986; Kommunistinen internationaali. Historiallinen katsaus. Moskova: Edistys 1973, 19–57; McDermott, Kevin and Agnew, Jeremy, *The Comintern. A History of International Communism from Lenin to*

- Stalin. London: MacMillan Press Limited 1996, 1–14.
- 3 McDermott and Agnew 1996, 50–52.
- 4 Kommunistisen internationaalilinjan muutoksista, McDermott and Agnew 1996, 90–98, 120–135.
- 5 Spriano, Paolo, Stalin and the European Communists. London: Verso 1985, 295–298.
- 6 Hirdman, Yvonne, Sveriges Kommunistiska Parti 1939–1945. Stockholm: Allmänna Förlaget 1974, 25–50.
- 7 Jacobsen, Kurt, Aksel Larsen – en politisk biografi. Köbenhavn: Vindrosa 1996 (1993), 397–403.
- 8 Saarela, Tauno, Suomalaisen kommunismin synty 1917–1923. Tampere: KSL 1996, 36–209.
- 9 Saarela 1996, 22–25; päivistä, esim. Maailman proletariaatin juhlapäivä, Työn Ääni 6.11.1925; Itsenäisyydestä, Pohjan Voima 5.11.1927 pk; Vp 1929II, 256–258 (Kalle Kulmala).
- 10 Saarela, Tauno, Ajatuksia suomalaiskommunistien vallankumouksesta, Pekka Mäkelä, Tommi Vehkavaara ja Timo Vuorio (toim.), Filosofisia iskuja. Kirjoituksia Martti Kuokkasen 50-vuotispäivän kunniaksi. Filosofisia tutkimuksia Tampereen yliopistosta, vol. 65. Tampere 1998 (Saarela 1998a), 274.
- 11 Ks. esim. Saarela 1996, 11–13.
- 12 Saarela 1998a, 273–274.
- 13 Palmgrenista, esim. Liikanen, Ilkka, Hegemoniaistelun haaste: Raoul Palmgrenin Vapaan Sanan poliittiset kirjoitukset 1944–1952 ja työväenliikkeen strategia. Poliittisen historian pro gradu. Helsingin yliopisto 1983.
- 14 Ks. esim. Seppo, Juha, Poliittis-maailmankatsomukselliset kirkostaeroamisperusteet 1920-luvulla. Kirkko ja politiikka, Juhlakirja professori Eino Murtorinteen täyttäessä 60 vuotta 25.11.1990. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura 1990, 437–444.
- 15 Kurkela, Vesa, Tanhuten valistukseen. Musiikkivalistus ja perinnettyö Suomen Demokraattisessa Nuorisoliitossa. Helsinki: Työväenmusiikki-instituutti 1986, 47–49; Jalkanen, Pekka, Alaska, Bombay ja Billy Boy. Jazzkulttuurin murros Helsingissä 1920-luvulla. Helsinki: Suomen etnomusikologinen seura 1989, 112–116.
- 16 Kurkela 1986, 37–60, 75–105.
- 17 Jalkanen, Pekka – Kurkela, Vesa. Suomen musiikin historia. Populaarimusiikki. Porvoo: WSOY 2003, 591.
- 18 Bruun, Seppo, Lindfors, Jukka, Luoto, Santtu, Salo, Markku, Jee jee jee. Suomalaisen rockin historia. Porvoo: WSOY, 122–123, 129–130.
- 19 Koskelankylästä, Riikonen Heikki, Paikallisyhteisö ja alueellinen muutos. Tutkimus alueellisen transformaation ilmenemisestä Oulun Koskelankylässä. Lisensiaatintutkimus. Maantieteen laitos. Oulun yliopisto 1995, 75–77, 85–95; Parkkonen Ismo, Koskelankylän työväenyhdistys 70 v. Oulu 1978, 40, 45.
- 20 Majander, Mikko, The Soviet View on Social Democracy, eds. Tauno Saarela and Kimmo Rentola, Communism: national & international. Helsinki: SHS 1998, 61–104.
- 21 Suhteista, esim. Hentilä, Seppo, Suomen työläisurheilun historia I. Työväen Urheiluliitto 1919–1944. Hämeenlinna: Arvi A. Karisto 1982; Kettunen, Pauli, Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930. Jyväskylä: SHS 1986; Saarela 1996.
- 22 Saarela, Tauno, Kommunistinen internationaali ja suomalainen kommunismi 1919–1935, toim. Natalia Lebedeva, Kimmo Rentola ja Tauno Saarela, "Kallis toveri Stalin!" Komintern ja Suomi. Helsinki: Edita 2002, 26–29.
- 23 Ks. esim. Kettunen 1986, 374.
- 24 Saarela 1996, 45–46, 53–56, 158.
- 25 Nevakivi, Jukka, Linnasta linnaan. Eero A. Wuoren (1900–1966) poliittinen elämäkerta. Keuruu: Otava 1992, 35–64.
- 26 Soikkanen, Hannu, Matti Turkin, toim. Hannu Soikkanen, Tiennäyttäjät 2. Suomen työväenliikkeen merkkimiehiä Ursinista Tanneriin. Rauma: Tammi 1967, 383–408.

- 27 Rentola, Kimmo, Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945. Juva: WSOY 1994, 75–111, 197–207.
- 28 Saarela 1996, 83–101, 209–242.
- 29 Ks. esim. Kominternin poliittishteeristön päätöslauselma Skp:n lähiajan tehtävistä 23.7.1930, ”Kallis toveri Stalin”, 265–271.
- 30 Ks. esim. Upton, Anthony F, Kommunismi Suomessa. Rauma: Kirjayhtymä 1970, 229–234.
- 31 Esim. Haikara, Kalevi, Isänmaan vasen laita. SKDL 30 vuotta piikkiä kansakunnan lihassa. Keuruu: Otava 1975, 356–360, 401–428, 445–462.
- 32 Saarela 1998a, 274–275.
- 33 Esim. Leppänen, Veli-Pekka, Kivääri vai äänestyslippu? Suomen kommunistisen puolueen hajaannus 1964–1970. Helsinki: Edita 1999.
- 34 Connor, Walker, The National Question in Marxist-Leninist Theory and Strategy. Princeton: Princeton University Press, 1984, 12–13.
- 35 Ks. esim. Kullervo Manner, Sota vaiko rauha, Proletaari 3.11.1923; Valtiopäivät (Vp) 1927, 356–358 (Yrjö Enne).
- 36 Suomen Kommunistinen Puolue. Puoluekokousten, konferenssien ja Keskuskomitean plenumien päätöksiä. Ensimmäinen kokoelma. Leningrad: Kirja 1935 (SKP-päätöksiä), 24.
- 37 Kangaspuro, Markku, Neuvosto-Karjalan taistelu itsehallinnosta. Nationalismi ja suomalaiset punaiset Neuvostoliiton vallankäytössä 1920–1939. Helsinki: SKS 2000, 44–46.
- 38 O.V. Kuusinen an Gen. Zinovjev elo-syyskuu 1920, fond (f.) 516, opis (op.) 2, delo (d.) 778, Rossiiski gosudarstvennyi arhiv sotsialno-polititsheskii istorii (RGASPI), Moskova; julkaistu kirjassa ”Kallis toveri Stalin”, 130–131.
- 39 Rinta-Tassi, Osmo, Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallituksena. Helsinki: VAPK 1986, 420–427.
- 40 Skp:n laajennetun keskuskomitean pöytäkirja 24.8.–1.9.1923, f. 516, op. 2, d. 724, 64–65 (Yrjö Sirola); ks. myös Skp:n viidennen puoluekokouksen pöytäkirja 30.7.–16.8.1925, f. 516, op. 2, d. 847, 441–442 (Leo Laukki), RGASPI.
- 41 Skp-päätöksiä, 81, 97. Muotoilut ovat vuodelta 1923 ja 1925.
- 42 Sirola, Yrjö, Lenin ja Suomen kysymys. Helsinki: Työväenjärjestöjen Tiedonantaja 1928, 11.
- 43 Suomalaisten punaisten roolista Karjalassa, Kangaspuro.
- 44 Skp-päätöksiä, 81, 97.
- 45 Skp:n viidennen puoluekokouksen pöytäkirja 30.7.–16.8.1925, f. 516, op. 2, d. 847, 196–197 (Edvard Gylling), RGASPI.
- 46 Skp-päätöksiä, 301–302.
- 47 Tavasta esim. Klinge, Matti, Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta. Porvoo: WSOY 1972, 57–112, 165–166.
- 48 Ks. esim. Skp:n politbyroo 16.6., 7.7. ja 12.9.1925, f. 516, op. 2, d. 884, RGASPI.
- 49 Engman, Max, Pietarinsuomalaiset. Juva: WSOY 2004, 128–155.
- 50 Ks. esim. Vp 1919II, 1020–1022 (Mauritz Rosenberg)
- 51 Värväyksestä Karjalaan, esim. Kangaspuro, 241–248.
- 52 SKP-päätöksiä, 343.
- 53 SKP-päätöksiä, 96, 174, 361.
- 54 Tämä näkyi hyvin selvästi esimerkiksi vuoden 1921 puoluekokouksessa tai 1930-luvun alun kokouksissa, Saarela 1996, 229–240; Saarela 2002, 52–53.
- 55 Saarela, Tauno, Tuhatmarkkasia, miljoonia ruplia, dollareita – SKP:n tilinpäätös 1920-luvulta, toim. Jorma Selovuori, ... vaikka voissa paistas? Venäjän rooli Suomessa. Juhlakirja professori Osmo Jussilalle 14. maaliskuuta 1998. Porvoo: WSOY 1998, 280–281.
- 56 Saarela 2002, 19–20.
- 57 Lackman, Matti, Kommunistien salainen toiminta Tornionlaaksossa 1918–1939. Oulu: Pohjoinen 1991, 72–74, 77–80; lehdestä 1935–1936, Hyvönen, Antti, SKP:n maanalaisuuden vuodet. Suomen työväenliikkeen historiaa 1920–1930-luvuilla. Kuopio: Kansankulttuuri

- 1971, 298–300.
- 58 Saarela 2002, 19–21, 24–25.
- 59 Saarela, Tauno, Den finska, skandinaviska och nordiska kommunismen på 1920-talet, red. Pauli Kettunen, Lokalt och internationellt. Dimensioner i den nordiska arbetarrörelsen och arbetarkulturen. Papers on Labour History VI. Tammerfors: Sällskapet för forskning i arbetarhistoria i Finland 2002, 112–113.